

PE VALEA HÂRTIBACIULUI, ÎN CĂUTAREA TRADIȚIEI

Karla ROȘCA, Camelia ȘTEFAN

În cadrul Programului Național „Anul European al Dialogului Intercultural 2008” Muzeul de Etnografie și Artă Populară Săsească „Emil Sigerus” a inițiat proiectul *„Repere cultural-istorice ale civilizației multiculturale transilvane. Valea Hârtibaciului, cercetare de teren”*.

Cercetările etnografice desfășurate în anul 2008 de Muzeul de Etnografie și Artă Populară Săsească „Emil Sigerus” în satele cu specific săsesc de pe Valea Hârtibaciului (Daia, Nou, Roșia, Vurpăr, Hosman, Marpod, Chirpăr, Nocrich, Alțâna și Merghindeal) reprezintă unul din obiectivele prioritare ale „etnologiei de urgență” din Transilvania. Evaluarea patrimoniului deținut de Muzeu, care cuprinde 120 de bunuri culturale din zona cercetată, a dus la identificarea particularităților stilistice, morfologice, funcționale ale tuturor valorilor culturii populare săsești din aceste localități, în contextul fenomenului de depopulare

a satului săsesc transilvănean, fenomen accentuat mai ales după anul 1989, ca urmare a emigrării masive în Germania, care a avut consecințe dramatice asupra păstrării identității etnoculturale a zonei. În același timp, rezultatele obținute completează ampla documentație științifică referitoare la patrimoniul săsesc de arhitectură din Transilvania.

Pierderea rapidă a sursei orale (actualmente, în fiecare sat se mai află cel mult 10 persoane de etnie germană, excepție făcând Alțâna, unde numărul acestora depășește 70) face dificilă pentru specialiști reconstituirea culturii tradiționale a satului săsesc transilvănean.

Proiectul, desfășurat ca o cercetare de tip monografic, a inclus activități de identificare, salvare și promovare a patrimoniului material și imaterial în cele zece localități cercetate, în perioada iulie – septembrie 2008:

Peisaj din Vurpăr

Port sășesc din Vurpăr

- identificarea și promovarea păstrătorilor autentici de tradiție, poate ultimii din aceste sate, precum și a fenomenelor de cultură populară (obiceiuri și tradiții) pe cale de dispariție;

- repertorierea vieții rurale din comunitatea săsească actuală, precum și a sistemului de reprezentare specific satului sășesc transilvănean (așezare, biserici fortificate, gospodărie, tip de locuință, ocupații, meșteșuguri, costume, norme comunitare);

- identificarea și procurarea de obiecte importante în vederea îmbogățirii colecțiilor muzeului. Au fost donate un număr de 11 piese de port-textile și ceramică, ca mărturii ale unei civilizații aproape dispărute;

- organizarea unui *focus-grup* în comuna Alțâna, în vederea conștientizării tinerilor și a forurilor locale asupra valorilor culturale inestimabile de care dispune zona Văii

Hârtibaciului. În cadrul acestui eveniment au fost prezentate, în școala din localitate, de către echipa de proiect, aspecte importante din timpul cercetării, fapt ce a trezit interesul auditoriului și dorința lor de a vizita colecția particulară a unui tânăr din localitate, Ștefan Vaida. La doar 25 de ani deține un număr de 600 de obiecte etnografice reprezentative pentru etniile din Transilvania.

Cercetările au recuperat un bogat material documentar privind istoria orală a fiecărei comunități săsești, obținându-se un fond sistematic compus din înregistrări audio și video, fișe de teren, imagini digitale și fotografii documentare. Toate acestea vor completa baza de date electronică a muzeului și vor contribui la utilizarea lor în scopuri științifice.

Cele zece localități denumite „puncte albe”, necunoscute de echipa de proiect, au devenit pe parcursul celor trei luni adevărate „câmpuri de cercetare”, fiind descoperite atât aspecte negative cât și pozitive din viața comunităților.

Gospodăriile rurale săsești, caracterizate prin parcele întinse, a căror parte dinspre stradă era destinată locuinței principale și anexelor, iar partea din spate activităților legate de practicarea agriculturii, sunt astăzi dărâmate sau au suferit modificări majore. Dacă unele sate mai păstrează și conservă arhitectura de odinioară, cum este cazul localităților Roșia, Chirpăr, Hosman, Alțâna, Vurpăr, Merghindeal, nu același lucru se întâmplă în celelalte: Daia, Nou, Marpod și Nocrich, unde specificul sășesc al satelor dispare încetul cu încetul. S-a intervenit și în arhitectura locuinței prin schimbarea tâmplăriei de lemn cu PVC, vopsirea fațadelor în culori stridente, eliminarea elementelor decorative de arhitectură, zidirea unor geamuri care *mutilează* aspectul clădirii sau ridicarea unor etaje superioare peste vechea casă săsească.

Edificiile rămase astăzi ca mărturie a civilizației seculare a sașilor sunt **bisericile**

Interior românesc cu influențe
săsești din Vurpăr

fortificate, împrejuite de ziduri și turnuri de apărare, alături de care se află vechea școală și casa parohială cu grădina de copaci bătrâni.

În secolele XIII-XIV au loc primele incursiuni ale turcilor în sudul Transilvaniei. În fața acestui pericol, satele, având posibilități limitate, construiesc un „punct” fortificat capabil să protejeze bunurile cele mai de preț ale comunității. Astfel, biserica reprezenta singurul edificiu de dimensiuni mari pentru a adăposti întreaga populație a așezării rurale.

Situația acestor ansambluri cu valoare de unicat în patrimoniul european s-a înrăutățit în unele sate după emigrarea masivă a sașilor în Germania, acest fenomen cauzând dispariția civilizației și a culturii lor vechi de peste 800 de ani, cu un patrimoniu arhitectural de excepție care suferă în absența oamenilor.

Mai putem vorbi despre o „civilizație săsească”, acum, după 20 de ani de la emigrarea acestora? Credem că nu. Suntem în fața unei demonstrații elocvente în care o nouă cultură și civilizație populară, modernă, de influență urbană, tinde să devină expresia unui proces al interferențelor etnice, al multiculturalității de tip european, în care cu greu mai poți descifra ce este *tradițional săsesc*, ce este *românesc* sau *chiar european*. Mai degrabă, putem vorbi despre o „identitate

transilvană”, în care ruralul se împletește cu urbanul, proces mediat de populația germană, care secole la rând a jucat rolul unor puternici și valoroși vectori ai valorilor europene. Și totuși, cu toate influențele urbane, în cele zece localități cercetate, tradiția este încă vie, se păstrează și se transmite de la o generație la alta. Sătenii nu au renunțat să macine grâul la moară, să coacă pâine și hencleș în cuptor, să țeasă la război în iernile geroase, să meargă la biserică, să cultive cereale și legume, să crească animale și să participe la obiceiurile din sat, fie că sunt sași, români sau rromi.

Majoritatea localnicilor își amintesc de vremurile când sașii erau majoritari în zonă, cum a fost în timpul războiului, sau cum erau târgurile de altădată. Mulți săteni povestesc cu ce se îmbrăcau oamenii, cum mergeau la biserică, cum erau botezurile, nunțile și înmormântările, sărbătorile creștine la care participa toată *sufлера*, indiferent de etnie. Încă mai putem afla cum era organizat satul în *Vecinătăți* (germ. *Nachbarschaften*), model preluat și de populația românească.

Pe parcursul cercetării ne-am întrebat adeseori ce se va salva din aceste așezări cu specific săsesc. Oare am reușit noi, cei trei specialiști muzeografi, în cele trei luni de cercetare, într-un fel, să schimbăm mentalitatea acestor oameni, să-i convingem să păstreze aceste ultime valori de patrimoniu tradițional?

Broșura realizată în urma cercetării de teren „*Repere cultural-istorice ale civilizației multiculturale transilvane. Valea Hârtibaciului*”, probabil, prezintă ultimele nestemate adunate de muzeografi Karla Roșca, Camelia Ștefan și Simona Malearov, sub directa coordonare a prof. dr. Corneliu Ioan Bucur. Aici, veți găsi interesante pagini de istorie, povești și legende inedite, fotografii documentare și artistice, precum și date despre valorile care definesc identitatea acestor localități.